

Vojen Ložek

Chráněná krajinná oblast Křivoklátsko po 30 letech

Chráněná krajinná oblast Křivoklátsko, vyhlášená 24. 11. 1978, slavila koncem r. 2008 své třicetileté jubileum. Křivoklátsko ovšem není jen CHKO, nýbrž již od r. 1977 také biosférická rezervace UNESCO, tedy území, v němž se rozvíjí program Člověk a biosféra (MaB), což je cílevědomá ochrana genofundu, vědecký výzkum využívání i zneužívání přírodních zdrojů, výměna informací v mezinárodním měřítku a výchova odborníků i veřejnosti pro cíle ochrany přírody. Je to však i krásná krajina, kde dosud najdeme zákoutí vzdálená dnešnímu ruchu a která si zachovala ráz připomínající někdejší divokou přírodu středních Čech.

Každá CHKO se vyznačuje určitým souborem přírodních hodnot, které jsou hlavním předmětem ochrany. V případě Křivoklátska stačí pohled na topografickou mapu, abychom poznali, že jde o pahorkatinu až vrchovinu nejméně ze dvou třetin pokrytou souvislým lesem s roztroušenými otevřenými enklávami a nečetnými obcemi, zatímco většinu jiných vnitročeských pahorkatin tvoří mozaika polí, luk, sídlišť a vzájemně nesouvisějících lesů a lesíků. Vzdor příznivému podnebí i poměrnému dostatku obdělávatelných půd se Křivoklátsku vyhnulo husté osídlení, a to jak v pravěku, tak i později za velké středověké kolonizace, kdy zřejmě již se hrálo svou roli postavení Křivoklátska jako loveckého revíru českých panovníků.

Tato okolnost spolu se šťastnou souhrou přírodních činitelů, především teplým

suchým podnebí, svébytným geologickým podkladem i reliéfem terénu, v němž se uplatňují říční a vrcholový fenomén, vyústila v zachování charakteristické krajiny, která si udržela nejvíce původních přírodních prvků v rámci našich pahorkatin. To vystihl již prof. Pravdomil Svoboda, známý lesník, který této oblasti věnoval monografii *Křivoklátské lesy, dějiny jejich dřevin a porostů* (1943), kde píše, že „ve středních Čechách zastihneme hojně dosti přirozená společenstva nebo aspoň dřeviny právě v křivoklátských lesích, které jsou proto klíčem k pochopení někdejších lesních poměrů středních Čech“ – k čemuž lze dodat nejen lesních, ale i celkově přírodních. Výzkum biosférické rezervace, jejíhož vyhlášení se bohužel nedožil, mu dal plně za pravdu, jak se pokusím shrnout.

Křivoklátsko nejsou jen lesy

V oboru neživé přírody je největším přínosem Geologická a přírodovědná mapa Křivoklátska v měřítku 1 : 50 000, sestavená na základě nových geologických podkladů s vyznačením chráněných území i výstižnou legendou. Jde o cenný podklad pro biologické výzkumy, neboť podrobně rozlišuje druhy hornin, zvláště kambrických vulkanitů křivoklátsko-rokycanského komplexu, budujících ve zhruba 5 km širokém pásu malé pohoří mezi severním okolím Zbiroha a Zbečnem. Jde o náš největší sopečný komplex pacifického typu (tedy vulkanických hornin vázaných na pásemná pohoří) od kyselých ryolitů a dacitů až k intermediálním andezitům a jejich tufům, jejichž vlastnosti značně ovlivňují vegetaci i drobnou faunu. Právě na nich se rozkládají přírodně nejzachovělejší souvislé lesy a skalní stepi i malé bezlesé enklávy – pleše.

Naproti tomu bazické čedičovitě sopečné horniny z podmořských výlevů – proterozoické spility a diabasy ordovického komárovského komplexu poskytují vhodná stanoviště i pro vápnomilnou vegetaci. Četné bulizníkové skály, vypreparované odnosem z méně odolných proterozoických břidlic a drob v podobě nápadných kamýků, bývají lemované balvanitými sutěmi, na nichž se z opadu suťových porostů lip, javorů a jasanů tvoří zvláštní typ humusu popsáný K. Mrázem jako pseudomul (od mulu se liší tím, že není spjat s minerální substancí). Ten i na křemeném substrátu umožňuje existenci poměrně bohatého bylinného podrostu i plží fauny.

Nečekaným objevem jsou prameny na rozhraní proterozoika a kambrických vulkanitů usazující CaCO_3 v podobě pěnovce s fosilními ulitami plžů tvořících charakteristická společenstva ve sledu od konce posledního glaciálu až do současnosti. Z nich lze odvodit základní rysy vývoje rostlinného krytu včetně případných antropických narušení.

Vegetace a fauna

Dostáváme se tak k výzkumu živé přírody, který je hlavní náplní biosférických rezervací a v němž zde zatím stěžejní úlohu sehrála botanika pod vedením Jiřího Kolbeka z Botanického ústavu AV ČR, v. v. i.

Základem se stala jedinečně bohatá floristická databáze, jejíž výsledky shrnuje atlas síťových map o polích velkých zhruba 1 km² zachycujících celkem 1 533 taxonů cévnatých rostlin (Květena Chráněné krajinné oblasti a biosférické rezervace Křivoklátsko 1. Mapy rozšíření cévnatých rostlin, 1999). V úvodu atlas obsahuje i krátké stati o metodice a historii floristického výzkumu včetně fytogeografického členění Křivoklátska. Dalším souborem je Mapa potenciální přirozené vegetace biosférické rezervace Křivoklátsko (1995) sestávající z 12 listů v měřítku 1 : 25 000, které barevně zobrazují celkem 33 vegetačních jednotek. Doprovodnou knižní publikací je Potenciální přirozená vegetace biosférické rezervace Křivoklátsko (Academia 1997). Následuje pak řada dílčích monografií o vývoji krajiny a vegetace a souborech jednotlivých společenstev.

K uvedenému výčtu není celkem co dodávat – mluví sám za sebe a je dokladem, že Křivoklátsko dnes patří k botanicky nejpodrobněji prozkoumaným územím nejen u nás, ale i ve světovém měřítku. Výsledky botanického výzkumu navíc nabízejí vynikající základ pro další přírodovědné obory, především zoologii.

Fauna Křivoklátska není dosud prozkoumána tak soustavně jako flóra cévnatých rostlin, neboť výzkum závisel na možnostech jednotlivých specialistů, nehledě k velice různorodým nárokům živočišných skupin, určujícím i metody sběru a pozorování. Nicméně množství nových poznatků svědčí o tom, že i po zoologické stránce patří Křivoklátsko mezi bohaté oblasti, kde se dosud udržela řada jinde již vymizelých druhů. Soustavně byli prozkoumáni především měkkýši, kterým se zde po 65 roků věnoval autor této črty.

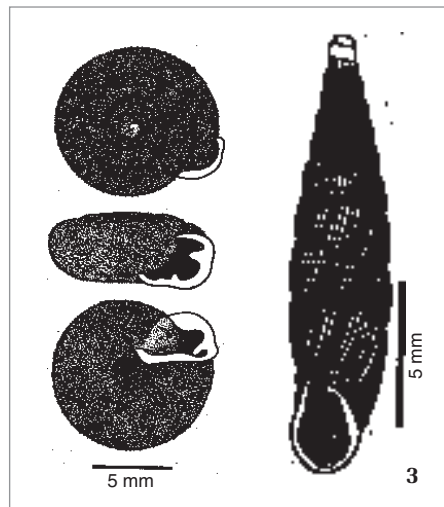

živa 1/2009

Skladba plžích společenstev a jejich výskyt na celé škále lesních stanovišť dokládají, že v rámci vnitročeských pahorkatin až vrchovin se v řadě okrsků Křivoklátska dodnes zachovala měkkýši fauna v plném bohatství, zatímco v jiných srovnatelných územích byla namnoze zdecimována nebo vyhynula v zástínu jehličnatých monokultur. Díky fosilním malakofaunám z pěnoveců lze na řadě míst (PR Stříbrný luh, PR U Eremita) doložit průběžný vývoj lesních malakocenóz od klimatického optima holocénu po současnost, nehledě k výskytu obdobných společenstev na mnoha dalších místech. Pozoruhodný je rovněž výskyt plžích společenstev časně holocenního rázu ve světlých lesích zachovaných místy ve vrcholových polohách na vulkanitech křivoklátsko-rokycanského pásma (NPR Týřov, Velká Pleš, PR Vysoký Tok, Štulec, Prachoviště ad.). Na bulžňákových a dacitových balvanitích lze sledovat vliv organicky vázaného vápníku v opadance ušlechtilých listnáčů na existenci poměrně bohaté malakofauny (srovnej pseudomul).

Uvedené poznatky nasvědčují, že se na Křivoklátsku zachovaly okrsky s porosty blízkými přírodě i v dobách plenivého využívání lesů, které vedlo téměř k všeobecnému poškození a proředění porostů v době před nástupem lesního hospodářství. Platí to především pro těžce dostupná místa v roklích, prudké srázy zaříznutých údolí, ale i pro kamenité vrcholy často lemované balvanitými sutěmi (např. Kohoutov, Vůznice, Týřovická skála, Čertova skála, Trubínský vrch či Kabečnice). Ovšem ploché úseky byly nesporně silně postiženy a v pozdějších dobách již obnovovány jehličnatými monokulturami, které na takových plochách převládají dodnes. Přesto je zajímavé, že i v plochých úsecích, třeba v jihovýchodním sektoru oblasti, se dodnes zachovaly plošky s biocenózami víceméně přirozeného rázu, kde přežívají druhy, které jinde v podobných

1 Sirská hora z pleše proti Lípě – typická krajina křivoklátsko-rokycanského pásma

2 Světlé lesy podobného rázu jako ve starším holocénu se zachovaly na Křivoklátsku na více místech. Snímky P. Mudry

3 Aksamitka plochá (*Causa holosericea*, vlevo) je typickým druhem vrcholových sutí. Vřetenatka šedavá (*Bulgarica cana*, vpravo), vázaná na padlé dřevo a kmeny, obývá přírodní lesy. Orig. V. Ložek

poměrech dávno vymizely, z plžů např. řasnatka *Macrogastera ventricosa*, závorňatka *Clausilia pumila* nebo zuboústka *Isognomostoma isognomostomos*. V tom tkví jedinečnost Křivoklátska, naší nejzachovalejší oblasti v rámci pahorkatin a nižších vrchovin vnitřních Čech, i příznivá perspektiva do budoucna.

Bez zájmu o věc a obětavé pomoci vedení a pracovníků Správy CHKO/BSR Křivoklátsko by se sotva mohlo docílit takových výsledků. A za to jim patří dík.